

УДК 630*271:57.063 (477-25)

О.В. КОЛЕСНІЧЕНКО, С.І. СЛЮСАР

Ботанічний сад Національного аграрного університету

вул. Героїв Оборони, 2, Київ 03041, Україна

E-mail: sgrysyuk@rambler.ru

БОТАНІЧНОМУ САДУ НАЦІОНАЛЬНОГО АГРАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ 80 РОКІВ

Ботанічний сад загальнодержавного значення Національного аграрного університету (далі – Ботанічний сад, або Сад) створено згідно Постанови Ради Міністрів УРСР від 13.02.1989 р. № 53 зі статусом Державного ботанічного саду, а відповідно до Постанови Верховної Ради України від 16.06.1992 р. №2457-ХІІ отримано статус Ботанічного саду загальнодержавного значення.

Створення Ботанічного саду - результат багаторічної наполегливої праці вчених декількох поколінь. Роком його заснування прийнято вважати 1928 р., саме тоді постало питання щодо створення Українського лісотехнічного інституту. Дендрологічний сад мав слугувати навчально-практичною учбовою лабораторією для вивчення дендрології, лісової селекції, ботаніки.

З ініціативи Павла Феодосійовича було закладено розсадник із залученням різних екзотичних деревних і кущових видів рослин, насіння яких отримували із ботанічних садів та дендраріїв Ленінграду, Ялти, Харкова, Одеси, Ташкента та інших міст. На розсаднику площею близько 6 га до 1925 р. було висіяно насіння видів *Ailanthus altissima* (Mill.) Swingle, *Phellodendron amurense* Rupr., *Catalpa bignonioides* Walt., *Fagus sylvatica* L., *Juglans nigra* L., *Juglans cinerea* L., *Gleditschia triacanthos* L., *Styphnolobium japonicum* (L.) Schott, *Mahonia aquifolium* Nutt., *Rhus typhina* L., *Securinega suffruticosa* (Pall.) Rehd. та багатьох інших порід, а у 1929 р. налічувалось вже близько 320 видів дерев'янистих рослин.

У 1938 р. заснований П.Ф. Круг-Веселовським інтродукційний розсадник, офіційно переведено у підпорядкування Київського лісотехнічного інституту, тоді ж на території розсадника було започатковано дендрарій. Першим його завідувачем був обраний старший викладач кафедри дендрології Олександр Володимирович Плетеньов, а пізніше, у тому ж році, дендролог Іван Іванович Вертепний, які розпочали плідну працю з перетворення розсадника в дендрарій.

У створенні наукових колекцій дендрарію брали участь науково-педагогічні працівники: доцент М.М. Ягніченко (переважно далекосхідні види), професор Н.О. Коновалов (понад 80 видів з родів *Juglans* L., *Salix* L., *Populus* L.), професор В.Е. Шмідт (види флори Кавказу: *Quercus iberica* Stev., *Q. macranthera* Fisch. et Mey., *Q. castaneifolia* C.A. Mey., *Aristolochia mandchuriensis* Kom., та інші). Академік П.С. Погребняк (заклав ділянку географічних культур дуба з рас *Quercus robur* L.), академік М.М. Гришко (передав дендрарію колекцію ліан Далекого Сходу з родів *Actinidia* Lindl., *Schisandra* Michx., *Vitis* L., а також *Paulownia* Sieb et Zucc.), Ф.М. Русанов (надіслав із Середньої Азії саджанці *Metasequoia glyptostroboides* Hu et Cheng). Істотний вклад у становлення та розвиток

дендрологічного саду, після переїзду разом з лісогосподарським факультетом із Харкова до Києва, внесли професори кафедри дендрології В.М. Андреев, Н.О. Коновалов, В.Є. Шмідт. Міцні зв'язки дендрарію зі спорідненими закладами сприяли тому, що на початок 1941 р. його колекції нараховували близько 700 таксонів дерев та кущів.

Після утворення в 1954 р. Української сільськогосподарської академії дендрарій набув значно вищого статусу: став навчально-науковою базою не тільки лісогосподарського, але й інших факультетів. Збільшився обсяг робіт з озеленення території вузу. Виникла потреба у розширенні асортименту і збільшенні обсягів вирощування садивного матеріалу, організації лабораторії квітництва та створенні колекцій квітково-декоративних культур.

З 1972 р. дендрологічний сад Української сільськогосподарської академії став членом Регіональної Ради ботанічних садів України. Значні ботанічні колекції та широке визнання дендросаду як наукового закладу сприяло підвищенню його статусу і 29 грудня 1988 р. ректор, академік Д.О. Мельничук підписав наказ № 410 „Про створення ботанічного саду Української сільськогосподарської академії“, згідно якого до нової структури увійшли землі Боярської лісової дослідної станції і сільгоспакадемії, зайняті плодовим садом, ділянки пасіки, учбово-дослідної лабораторії конярства. Подане клопотання щодо надання дендрарію статусу Ботанічного саду загальнодержавного значення підтримала Рада ботанічних садів України та Молдавії на чолі з академіком АН УРСР А.М. Гродзинським.

З моменту отримання офіційного статусу директорами Саду були старший викладач А.І. Кушнір (1989-1991), А.О. Сиволапенко (1991-1996 рр.), доцент О.С. Козьяков (1996-1999 рр.), професор О.А. Калініченко (1999-2001 рр.), доцент Л.І. Крупкіна (2001-2006 рр.), а з 2006 р. – доцент О.В. Колесніченко.

Впродовж 2006-2007 рр., на виконання Указу Президента України від 11 листопада 2004 р. №1396/2004 “Про невідкладні заходи щодо забезпечення додержання законодавства у межах територій та об’єктів природно-заповідного фонду України” Українським державним проектним лісовпорядним виробничим об’єднанням (м. Ірпінь) сумісно з фахівцями підрозділів НАУ виконано проект організації території Ботанічного саду.

За даними інвентаризації, проведеної у 2006 р., колекція деревних рослин відкритого ґрунту Ботанічного саду нараховує 341 вид, 104 культивари і 14 гібридів, які належать до 139 родів та 59 родин. Колекція закритого ґрунту представлена 149 видами, 20 культиварами та 8 гібридами, які належать до 120 родів і 54 родин.

Отже, ботанічний сад створено з метою збереження, вивчення, акліматизації, розмноження у спеціально створених умовах і ефективного господарського використання рідкісних й типових видів місцевої та світової флори, ведення наукової, навчально-освітньої роботи. Основними завданнями Саду згідно „Положення”, затвердженого 17.02.2005 р., є збереження та поповнення в штучних умовах

колекцій генофонду живих рослин; ведення навчальної і освітньо-виховної з роботи з питань ботаніки, дендрології, екології, охорони природи, селекції, рослинництва, декоративного садівництва, ландшафтної архітектури; проведення науково-дослідних робіт з проблем інтродукції, акліматизації, розмноження і ефективного використання рослин. Тому створення і збереження наукових колекцій рослин для навчальних та наукових потреб залишається пріоритетним завданням діяльності Ботанічного саду. Проте, насадження арборетуму, які є основою наукової колекції Саду, досягли такого віку, коли відбувається інтенсивне зменшення чисельності видів за рахунок менш адаптованих інтродуцентів. Основною причиною відпаду є загущеність колекційних ділянок, на яких розміщені експозиції. Водночас деякі деревні екзоти вивилися досить життєздатними у екстремальних умовах існування що виражається у нормальному розвитку стовбура, крони, стабільному прирості, відсутності хвороб, високих декоративних якостей, здатності рослин формувати схоже насіння і самосів. Однак у більшості випадків загущеність насаджень призвела до погіршення санітарного і естетичного стану груп, куртин та окремих дерев.

Основним методом покращення умов росту, розвитку і декоративних властивостей дерев'янистих екзотів є своєчасне проведення вибіркового санітарних та ландшафтних рубок. На першому етапі необхідно відвести в рубку і видалити ті дерев'янисті рослини, що вирости з самосіву на експозиційних ділянках й пригнічують розвиток дерев та кущів висаджених у колекцію (насамперед видаленню підлягають *Acer platanoides* (Herd.) Pax., *Carpinus betulus* L., *Fraxinus excelsior* L., *Fraxinus pennsylvanica* Marsh., *Vitis amurensis* Rupr.).

Основним принципом формування колекцій арборетуму Ботанічного саду тривалий час був ботаніко-географічний принцип (ділянки Кавказ, Далекий Схід і т.п.). Подальше формування колекцій потрібно проводити з метою забезпечення науково-навчального процесу з використанням для інтродукційного випробування методу родових комплексів, а також створення генофондових колекцій.

Подальше поповнення колекцій Ботанічного саду перспективно проводити шляхом повторної інтродукції втрачених (через загущеність посадок) видів; інтродукції видів занесених до Червоної книги України, Зеленої книги України, Європейського Червоного списку, Червоного списку Міжнародного союзу охорони природи та природних ресурсів; інтродукції місцевих видів природної флори; розширення формового різноманіття для навчальних потреб (за рахунок культиварів цінних декоративних дерев і кущів).

Основною умовою збереження і збільшення наукових колекцій є проведення реконструкції існуючих зелених насаджень з масовим вилученням лісових деревних порід (у тому числі тих що є інтродуцентами, але становлять загрозу), а також розрідження груп цінних деревних екзотів (у випадках значного їх загущення та пригнічення).